

τῆς ἐπιφραζούσης ὀρνιθός, ζωτικὴν τοῖς θαλπομένοις ἐνιὲν δύναμιν· ἀλλὰ καὶ ἡ πνευματικὴ ζωὴ διὰ τοῦ ἐν τῷ βαπτίσματι ὕδατος δίδεται.

Ἔτι, διὰ τοῦ ἐποίησεν ὁ Θεός, ἐκβάλλεται ἡ τινῶν δόξα λεγόντων δι' ἀγγέλων γενέσθαι τὰ ὁρατά· μία δὲ λέγεται ἡμέρα ἡ πρώτη, ἵνα προὑπογράψῃ τὸ τῆς φυσικῆς ἡμέρας μέτρον, εἴκοσι καὶ τεσσάρων ὥρων ἢ διαστήματι συναγόμενον καὶ περιγραφόμενον.

Traité de l'homme.

LXXV. — Περὶ τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς καθ' αὐτήν. 10

1. Ὅτι ἡ ψυχὴ οὐκ ἔστι σῶμα· ἔστι γὰρ πρώτη ἀρχὴ ζωῆς, δι' ἣν τὸ ζῶν λέγεται σῶμα, ὡσπερ ἡ θερμὴ, ἀρχὴ οὖσα θερμάνσεως ἐν τῷ σώματι, οὐκ ἔστι σῶμα, ἀλλ' ἐντελέχεια σώματος.

2. Ὅτι καὶ ὑφεστῶς τι ἔστιν ἡ ἀνθρωπίνη ψυχὴ. Φανερόν γάρ, f. 244 ὅτι ὁ ἀνθρώπος δύναται διὰ τοῦ νοῦ πάντων τῶν σωμάτων τὴν φύσιν 15 γινώσκειν· τὸ δὲ δυνάμενον τὰ ἄλλα γινώσκειν ἀνάγκη μηδὲν ἐκείνων ἔχειν ἐν τῇ αὐτοῦ φύσει· τὸ γὰρ φύσει ἐνδὸν ἐκείνῳ τὴν τῶν ἄλλων γνῶσιν ἐκώλυεν ἂν, ὡς ἐπὶ τὴν τοῦ νοσοῦντος γλώττης ὀρώμεν, ἥτις πικροῦ καὶ χολώδους ἀναπλησθεῖσα χυμοῦ, οὐ δύναται τινος αἰσθῆσθαι γλυκέος, πικρὰ δὲ ταύτη πάντα δοκεῖ. Ἀδύνατον ἄρα τὴν νοερὰν ἀρχὴν φύσιν σώματος 20 ἔχειν ἐν ἑαυτῇ· πᾶν δὲ σῶμα ὠρισμένην τινὰ φύσιν ἔχει· ἀδύνατον ἄρα σῶμά τι εἶναι τὴν νοερὰν ἀρχήν. Ἄλλ' οὐδὲ δυνατὸν δι' ὄργάνου σωματικοῦ νοεῖν, ἐπεὶ ἡ ὠρισμένη φύσις τοῦ ὄργάνου ἐκείνου ἐκώλυεν ἂν τὴν γνῶσιν πάντων τῶν σωμάτων, ὡσπερ εἰ τοιόνδε χρῶμα εἶη οὐ μόνον ἐν τῇ κόρῃ, ἀλλὰ καὶ ἐν σκεύει ὑελίνῳ, ἐγχυθείη δὲ τι ὑγρὸν, ὁμοιον ἐκείνῳ τῷ χρώ- 25 ματι δόξειεν ἂν. Ἐχει ἄρα ἡ νοερὰ αὕτη ἀρχὴ, ἥτις νοῦς ἢ διάνοια λέγεται, ἐνέργειάν τινα καθ' αὐτήν, ἧς οὐ κοινωνεῖ τῷ σώματι. Οὐδὲν δὲ δύναται καθ' αὐτὸ ἐνεργεῖν, εἰ μὴ καὶ καθ' αὐτὸ ὑφίσταίτο· μόνου γὰρ τοῦ ἐνεργεῖα ὄντος ἔστι τὸ ἐνεργεῖν· ἔθεν τούτῳ τῷ τρόπῳ ἐνεργεῖ τι, ᾧ καὶ ἔστιν· διὰ τοῦτο οὐ λέγομεν τὴν θερμὴν θερμαίνειν, ἀλλὰ τὸ θερμόν. Λείπεται 30 ἄρα τὴν ἀνθρωπίνην ψυχὴν, ἥτις νοῦς ἢ διάνοια λέγεται, ἀσώματόν τι εἶναι καὶ ὑφεστῶς.

3. Ὅτι αἱ ψυχαὶ τῶν ἀλόγων ζῴων οὐχ ὑφεστήκασιν καθ' αὐτάς· αἰσθητικαὶ γὰρ εἰσι μόνον· ἡ δὲ αἰσθητικὴ ψυχὴ οὐκ ἔχει τινὰ ἐνέργειαν καθ' αὐτήν, ἀλλὰ πᾶσα ταύτης ἐνέργεια τοῦ συναμφοτέρου ἔστιν· τὸ δὲ 35 μὴ καθ' αὐτὸ ἐνεργοῦν, οὐδὲ καθ' αὐτὸ ὑφέστηκεν· ἕκαστον γὰρ ὁμοίως ἔχει τὸ εἶναι καὶ τὸ ἐνεργεῖν.

4. Ὅτι οὐκ ἔστιν ἡ ψυχὴ μόνη ἀνθρώπος, ἀλλὰ τὸ συναμφοτέρον. Ὁ μὲν γὰρ Πλάτων, τὸ αἰσθάνεσθαι ἴδιον ὑποτιθέμενος τῆς ψυχῆς, ἠδύ- νατο λέγειν καὶ τὴν ψυχὴν ἀνθρώπον εἶναι χρωμένην σώματι. Εἰ δὲ τὸ 40

αἰσθάνεσθαι ἐνέργειά ἐστι τοῦ ἀνθρώπου, ἀλλ' οὐ τῆς ψυχῆς μόνης, καὶ ἀνθρωπός ἐστι τὸ ἐκ ψυχῆς καὶ σαρκῶν καὶ ὀστέων, ὡσπερ καὶ ἐδί ἀνθρώπος, τὸ ἐκ τῆσδὶ ψυχῆς καὶ τῶνδε τῶν σαρκῶν καὶ ὀστέων, διὰ τὸ πάντα φυσικὸν ὄρισμὸν τὸ εἶδος ὁμοῦ καὶ τὴν ὕλην περιλαμβάνειν, εὐδηλὸν ἔστιν, ὅτι ἀνθρώπος σύνθετόν ἐστιν ἐκ ψυχῆς καὶ σώματος, καὶ οὐχ ἡ ψυχὴ μόνον δύναται λέγεσθαι ἀνθρώπος. | Εἰ δὲ ὁ Ἀπόστολος λέγει ἔξω ἀνθρώπον καὶ ἐντὸς ἀνθρώπον, οὐ κυρίως τοῦτο λέγεται, ἀλλὰ διότι ἐκεῖνο μάλιστα ἕκαστον εἶναι δοκεῖ ὅπερ ἐστὶν ἀρχὴ ἐν αὐτῷ, ὡς ἡ πόλις λέγεται ποιεῖν ὅπερ ὁ τῆς πόλεως ἄρχων ποιεῖ, καὶ ὡς τὸ ἐν τῷ ἀνθρώπῳ ἀρχικὸν οὕτω λέγεται ἀνθρώπος, ἢ τὸ νοερὸν ἐν τοῖς κατὰ λόγον βιοῦσιν, καὶ τοῦτο καλεῖ ἐντὸς ἀνθρώπον, ἢ τὸ αἰσθητικὸν μετὰ τοῦ σώματος ἐν τοῖς περὶ τὰ αἰσθητὰ ἀπασχολουμένοις, καὶ τοῦτο καλεῖ ἐκτὸς ἢ ἔξωθεν ἀνθρώπον.

5. Ὅτι ἡ ψυχὴ οὐ σύγκειται ἐξ ὕλης καὶ εἶδους· οὐ γὰρ ἔχει ὕλην. Καὶ τοῦτο δῆλον, πρῶτον μὲν ἐκ τοῦ λόγου τῆς ψυχῆς· ἔστι γὰρ εἶδος τινος σώματος καθ' ἑαυτήν· ἔπειτα ἐκ τῆς γνώσεως αὐτῆς· δῆλον γὰρ ὅτι ἡ νοερά ψυχὴ γινώσκει τὰ πράγματα ἀπολελυμένως, τουτέστι τοῖς ἐν αὐτῇ λαμβανομένοις ἀπ' αὐτῶν εἶδεσιν, ὅπερ τί ἐκώλυεν ἀτομικῶς εἰσέρχεσθαι εἰς τὸν νοῦν, εἰ ἐν τῇ νοούσῃ ψυχῇ ὕλης τι ἦν, ἵνα καὶ ἐγίνωσκε τὰ καθ' ἕκαστα μόνα; Ἀλλὰ νῦν τὰ εἶδη μόνα γινώσκουσα ἀπλῶς, οὔτε ὕλη ἐστίν, οὔτε ἐξ ὕλης καὶ εἶδους σύγκειται.

6. Ὅτι οὐκ ἐστὶν ἡ ἀνθρωπίνη ψυχὴ φθαρτὴ· διχῶς γὰρ τι φθείρεται, ἢ καθ' αὐτό, ἢ κατὰ συμβεβηκός. Κατὰ συμβεβηκός μὲν οὖν ἀδύνατον φθείρεσθαι ἢ γίνεσθαι, τουτέστιν ἄλλου γινομένου ἢ φθειρομένου, τὸ καθ' αὐτὸ ὑφεστῶς καὶ καθ' αὐτὸ ἔχον τὸ εἶναι· τοῦτο γὰρ τοῖς συμβεβηκόσι καὶ τοῖς ἐνούλοις εἶδεσι προσήκει, ὧν τὸ εἶναι καὶ μὴ εἶναι ἤρτηται τῶν ἰδίων ὑποκειμένων· διὸ καὶ αἱ τῶν ἀλόγων ζώων ψυχαὶ φθαρταί, τῇ φθορᾷ τῶν σωμάτων συναπολλύμεναι. Καθ' αὐτὴν δὲ ἀδύνατον καὶ ἔτι μᾶλλον φθείρεσθαι, διότι οὐδὲν ὑφεστῶς, καὶ ὁ μόνον εἶδος ἐστὶν, φθείρεται, εἴπερ τὸ καθ' αὐτὸ προσόν τινι ἀχώριστόν ἐστὶν αὐτοῦ· τὸ δὲ εἶναι καθ' αὐτὸ πρόσεστι τῷ εἶδει. Ὅθεν καὶ ἡ ὕλη τοῦ εἶναι μεταλαγχάνει τῷ τοῦ εἶδους μετασχεῖν. Δυνατὸν δὲ καὶ σημεῖον λαβεῖν, ὅτι τὸ νοεῖν πᾶν ὡς ἐφίεται τοῦ νοεῖν αἰεὶ, οὕτω καὶ τοῦ εἶναι αἰεὶ· ἐφίεται δὲ τοῦ νοεῖν αἰεὶ, διότι ἀπολελυμένως νοεῖ τὸ εἶναι καὶ κατὰ πάντα χρόνον, οὐχ ὡς ἡ αἰσθησις γινώσκει τὸ εἶναι ἐνταῦθα καὶ νῦν· τὸ δὲ φυσικὴν ἔφεσιν μάτην εἶναι ἀδύνατον. Εἰ δὲ καὶ μετὰ φαντασμάτων νοεῖ ἡ ψυχὴ, ὅπερ οὐκ ἐστὶν ἀνευ σώματος, ἀλλ' ἐνταῦθα οὕτω νοεῖ ὡς ἦνεται σώματι· χωρισθεῖσα δὲ αὐτοῦ, ἄλλον τρόπον νοήσεως ἔξει, ὅμοιον ταῖς ἄλλαις ἀσωμάτοις καὶ χωρισταῖς οὐσίαις.

7. Ὅτι ἡ ἀνθρωπίνη ψυχὴ καὶ ὁ ἄγγελος οὐχ ἑνὸς εἶδους εἰσίν, ὅτι

αί φυσικαί αὐτῶν ἐνέργειαι διάφοροι· ὡς γάρ φησι Διονύσιος, | οἱ τῶν f. 245 ἀγγέλων νόες ἀπλᾶς καὶ ἀγαθὰς ἔχουσι νοήσεις, οὐκ ἐξ ἀνομοίων συνάγοντες τὴν θεϊαν γνῶσιν, οὐ τοῦναντίον περὶ τὴν ψυχὴν μετὰ ταῦτα δειχθήσεται.

LXXVI. — Περὶ τῆς ἐνώσεως τῆς ψυχῆς πρὸς τὸ σῶμα.

1. Ὅτι ἡ νοερά ἀρχὴ ὡς εἶδος ἐνοῦται τῷ σώματι· ἡ γὰρ διαφορὰ ἐκάστου λαμβάνεται ἐκ τοῦ εἶδους τοῦ πράγματος, ὡς ἐν ὀγδόῳ τῶν Μετὰ τὰ φυσικὰ λέγεται· τὸ δὲ λογικόν ἐστὶ συστατικὴ τοῦ ἀνθρώπου δια- 10 φορὰ, ὃ λέγεται κατὰ τοῦ ἀνθρώπου τῷ λόγῳ τῆς νοερᾶς ἀρχῆς.

Ἔτι, ὃ τι ἐνεργεῖ, εἶδος ἐστὶν αὐτοῦ, διότι οὐδὲν ἐνεργεῖ, εἰ μὴ καθὼ ἐστὶν ἐνεργεία· ἐστὶ δὲ ἐνεργεία τῷ εἶδει· ἀλλὰ ὃ πρῶτως τὸ σῶμα ζῆ, ἡ ψυχὴ ἐστὶν· ἡ γὰρ ψυχὴ ἐστὶν ὃ πρῶτως τρεφόμεθα καὶ αἰσθανόμεθα καὶ κατὰ τόπον κινούμεθα, ὁμοίως δὲ καὶ ὃ πρῶτως νοοῦμεν. Αὕτη 16 τοίνυν ἡ ἀρχὴ ἢ πρῶτως νοοῦμεν, εἴτε νοῦς λέγοιτο, εἴτε νοερά ἀρχή, εἴτε ψυχὴ νοερά, εἶδος ἐστὶ τοῦ σώματος.

Ἰστέον δὲ, ὅτι ὅσῳ εἶδος τι τιμιώτερόν ἐστι, τοσοῦτω μᾶλλον τῆς σωματικῆς ὕλης ἀρχεῖ, καὶ ἥττον ἐν ταύτῃ βαπτίζεται, καὶ μᾶλλον αὐτὴν ὑπερβαίνει τῇ ἑαυτοῦ δυνάμει. Οὕτω τοίνυν ἡ μὲν φυτικὴ ψυχὴ πλεον 20 ἔχει τοῦ εἶδους τοῦ μετάλλου· ἡ δὲ αἰσθητικὴ, τῆς φυσικῆς· ἡ δὲ ἀνθρω- πίνη ἐσχάτη πάντων κατὰ τὸ τίμιον· ὅθεν καὶ τοσοῦτον ὑπερβαίνει τῇ δυνάμει τὴν σωματικὴν φύσιν, ὥστ' ἔχειν καὶ δυνάμιν τινα καὶ ἐνέργειαν, ἧς καὶ οὐδένα τρόπον ἢ σωματικὴ κοινωνεῖ φύσις, καὶ αὕτη ἡ δύναμις λέγεται νοῦς. Οὔτε εἶδος ἐστὶν ἡ ἀνθρωπίνη ψυχὴ ἐμβεβαπτισμένον τῇ 25 ὕλῃ, ἢ ὑπὸ ταύτης παντελῶς περιειλημμένον, διὰ τὸ αὐτῆς τέλειον, καὶ διὰ τοῦτο ἔχει τινὰ δυνάμιν, ἣτις οὐκ ἐστὶν ἐτελέχεια σώματος, εἰ καὶ ἡ ψυχὴ κατὰ τὴν οὐσίαν αὐτῆς σώματός ἐστιν εἶδος· οὔτε δὲ φθείρεται, φθειρομένου τοῦ σώματος, διότι τὸ εἶναι ὄλου τοῦ συνθέτου αὐτῆς ἐστὶ 30 τῆς ψυχῆς, ἀπ' αὐτῆς τῇ σωματικῇ ὕλῃ μεταδιδόμενον· ὅθεν μένει ἐν τῷ ἑαυτῆς εἶναι, χωριζομένη τοῦ σώματος, οὐχ ὡσπερ αἱ ἄλλαι ψυχαί. Οὔτε δὲ ἀδυνάτως ἔχει ἐνωθῆναι αὐτῆς τῷ σώματι· ἀρμόζει γὰρ τῇ ψυχῇ ἐνοῦ- σθαι σώματι, ὡς καὶ τινι σώματι καθ' αὐτὸ προσήκει κούφῳ εἶναι. Ὡς οὖν τὸ κούφον μένει μὲν χωρισθὲν τοῦ ἰδίου τόπου, ἔχει μέντοι ἐπιτη- 35 δειότητα καὶ ῥοπὴν πρὸς τὸν ἴδιον τόπον, οὕτω καὶ ἡ ἀνθρωπίνη ψυχὴ μένει ἐν τῷ ἑαυτῆς εἶναι, ὅταν τοῦ σώματος χωρισθῇ· ἔχει μέντοι ἐπιτη- δειότητα καὶ ῥοπὴν φυσικὴν πρὸς τὴν τοῦ σώματος ἐνωσιν.

2. Ὅτι ἡ νοερά ἀρχὴ κατὰ τὸν ἀριθμὸν τῶν σωμάτων πολλαπλασιάζ- f. 246 ζεται καὶ αὐτή, καὶ οὐχ εἷς ἐστὶν ὁ νοῦς ἐν πᾶσιν ἀνθρώποις· ὡς γὰρ ἐν δευτέρῳ τῶν Φυσικῶν λέγεται, ὡς ἔχουσιν αἱ καθόλου αἰτίαι πρὸς τὰ καθόλου, οὕτως αἱ μερικαὶ πρὸς τὰ μερικά· ἀδύνατον δὲ μίαν τῷ 40

εἶδει ψυχὴν εἶναι διαφόρων ζῶων κατ' εἶδος. Ἀδύνατον ἄρα καὶ μίαν τῇ ἀριθμῷ ψυχὴν νοεράν εἶναι διαφόρων τῷ ἀριθμῷ.

Ἰστέον δὲ ὅτι τοῦτο γέγονε δόξα Ἀλεξάνδρου καὶ Ἀβερόου, ἀλλ' ἀδύνατος ἐστίν, εἴτε ὁ νοῦς ἐνοῖτο τῷ σώματι κατὰ τὴν Πλάτωνος δόξαν· ἦν γὰρ ἂν τότε διαφέρων ὁ Σωκράτης καὶ ὁ Πλάτων τῇ ἐνώσει τοῦ διαφόρου σώματος, ὡσπερ εἰ ὁ μὲν ἐνεδέδυτο χιτῶνα, ὁ δὲ ἱμάτιον, ὅπερ ἀνόητον· εἴτε κατὰ τὴν Ἀριστοτέλους δόξαν ὁ νοῦς δύναμις εἴη τῆς ψυχῆς, ἣ ἐστὶν εἶδος τοῦ σώματος· ἦν γὰρ οὕτω τῶν πλειόνων καὶ διαφερόντων τῷ ἀριθμῷ ἐν εἶδος, ὅπερ ἀδύνατον, ὡσπερ ἀδύνατον καὶ ἐν εἶναι τούτων ὑπάρχειν· τὸ γὰρ εἶδος ἀρχὴ ἐστὶ τοῦ εἶναι· καὶ ἀπλῶς ὅπως ἂν ἐνοῖτο ὁ νοῦς τῷ σώματι, ἀδύνατος ἢ Ἀβερόου θέσις· ἐστὶ γὰρ ὁ νοῦς ἀρχοειδέστατον πάντων τῶν εἰς τὸν ἄνθρωπον ἀνηκόντων· ὑπακούουσι γὰρ αἱ αἰσθητικαὶ δυνάμεις τῷ νῷ, καὶ τούτω δουλεύουσιν, καὶ οὕτως ὁ Σωκράτης καὶ ὁ Πλάτων οὐκ ἂν ἦσαν πλείους νοούντες, ἀλλ' εἰς μόνον, καὶ εἰς ἐνεργῶν καὶ μία ἐνέργεια, πάντων τῶν ἐν αὐτοῖς διηρημένων εἰς τὴν ἐνότητα τοῦ ἀρχοειδοῦς ἀναφερομένων, οἷς οὐχ ὡς ὄργανοις χρήται ἐκεῖνο, ἀρκούμενον ἑαυτῷ. Εἰ δὲ ὡς ὄργανοις χρήσαιτο, εἰς ἐνεργῶν ἔσονται καὶ πλείους ἐνέργειαι· ἐκάτερον δὲ ἄτοπον.

3. Ὅτι μία ἐν ἀνθρώπῳ ψυχὴ ἐστίν, ἢ λογικὴ. Ὁ μὲν γὰρ Πλάτων ὑπέθετο διαφόρους εἶναι ψυχὰς ἐν σώματι ἐνί, διαφόροις διακεκριμένας ὄργανοις καὶ ἔργοις ζωῆς· ἐτίθει γὰρ τὴν μὲν θρεπτικὴν ἐν τῷ ἥπατι, τὴν δὲ ἐπιθυμητικὴν ἐν καρδίᾳ, τὴν δὲ γνωστικὴν ἐν τῷ ἐγκεφάλῳ, ἦν δόξαν Ἀριστοτέλης ἀποδοκιμάζει διὰ τοῦ ἐν τοῖς ζῴοις, ἃ διαιρουμένα ζῆ, ἐν ἐκάστῳ μέρει τὰς διαφόρους εὐρίσκεισθαι τῆς ψυχῆς ἐνεργείας, οἷον τὴν αἰσθησίν καὶ τὴν ἔφεσιν· τὸ δ' ἀληθές· εἰ μὲν ἢ Πλάτωνος κρατοίη δόξα, οὐδὲν ἄτοπον εἰ τὸ αὐτὸ καὶ ἐν κινήτῳ ὑπὸ διαφόρων κινούντων κινοῖτο ἐξαιρέτως κατὰ διάφορα μέρη· τῇ δὲ Ἀριστοτέλους δόξῃ ἀσύνητον παντελῶς. Πρῶτον μὲν ὅτι οὐκ ἂν ἦν ἐν ἀπλῶς τὸ ζῶον, οὐτινος πλείους ἦσαν ψυχαί· οὐδὲν γὰρ ἐστὶν ἀπλῶς ἐν, εἰ μὴ διὰ τὸ ἐν εἶδος· | διὸ καὶ τὰ ἀπὸ διαφόρων εἰδῶν παρονομαζόμενα οὐκ εἰσὶν ἐν ἀπλῶς, ὡσπερ ἄνθρωπος λευκός. Οὕτως, εἰ ἀφ' ἐτέρου μὲν εἶχεν εἶδους τὸ εἶναι ζῶον, ἀπ' ἄλλου δὲ τὸ εἶναι ζῶον, ἀφ' ἐτέρου δὲ τὸ εἶναι ἄνθρωπος, εἶπετ' ἂν μὴ εἶναι ἐν ἀπλῶς τὸν ἄνθρωπον. Δεύτερον, ὅτι εἰ ἕτερόν τι εἶδος εἴη ἀφ' οὗ λέγεται ζῶον καὶ ἀφ' οὗ λέγεται ἄνθρωπος, ἄλλο ἔψεται, μηδέτερον τούτων δύνασθαι τοῦ ἐτέρου κατηγορεῖσθαι εἰ μὴ κατὰ συμβεβηκός, εἰ μὴ ἔχοιεν τὰ δύο ταῦτα εἶδη πρὸς ἀλληλα τάξιν· ἢ εἶναι τὴν κατηγορίαν κατὰ τὸν δεύτερον τοῦ καθ' αὐτὸ τρόπον, εἰ ἢ ἕτερα ψυχὴ τῆς ἕτερας προηγείται· ἐκάτερον δὲ ψεῦδος· τὸ γὰρ ζῶον κατηγορεῖται τοῦ ἀνθρώπου καὶ καθ' αὐτό, καὶ οὐ κατὰ συμβεβηκός· ὁ δ' ἄνθρωπος ἐν τῷ τοῦ ζῴου ὀρισμῷ οὐ παραλαμβάνεται, ἀλλὰ τὸ ἀνάπαλιν. Τρίτον, ὅταν τις ψυχῆς

ἐνέργεια ἐπιτεταμένη ἤ, κωλύει ἄλλην, ὅπερ οὐδαμῶς ἂν συνέβαινε, εἰ μὴ μία ἦν κατ' οὐσίαν ἢ τῶν ἐνεργειῶν ἀρχή. Ἡ αὐτὴ ἄρα τῷ ἀριθμῷ ψυχὴ ἐν ἀνθρώπῳ λογικὴ ἐστὶ καὶ αἰσθητικὴ καὶ νοερά· ἢ γὰρ νοερά ψυχὴ ἐν τῇ ἑαυτῆς περιέχει δυνάμει πᾶν ὅπερ ἂν ἔχοι ἢ αἰσθητικὴ τῶν ἀλόγων ψυχὴ καὶ ἢ θρεπτικὴ τῶν φυτῶν, ὥσπερ ἐπὶ τῶν εἰδῶν ἔχει τῶν ὄντων ἃ βαθμοῖς διακρίνονται καὶ τοῖς ἀριθμῶν εἶδεσι παρεικάζονται, διακρινομένοις προσθέσει καὶ ἀφαιρέσει μονάδος. Ὡσπερ οὖν ἡ πεντάγωνος ἐπιφάνεια περιέχει τὴν τετράγωνον καὶ ἔτι ὑπερβάλλει, πλὴν οὐ κατ' ἄλλο μὲν σχῆμά ἐστὶ τετράγωνος, κατ' ἄλλο δὲ πεντάγωνος· μάτην γὰρ ἂν ἦν τὸ τετράγωνον ἐν τῷ πενταγώνῳ περιεχόμενον· οὕτως οὐδὲ δι' ἄλλης ἐστὶ ψυχῆς ὁ Σωκράτης ἄνθρωπος, καὶ δι' ἄλλης ζῷον, ἀλλὰ μιᾷ καὶ τῇ αὐτῇ.

Εἰ δὲ ἀντεπάγει τις τὸ τὴν αἰσθητικὴν εἶναι φθαρτὴν, ὡς ἐν τοῖς ἀλόγοις ζῷοις, τὴν δὲ λογικὴν νοεράν, καὶ οὐχ οἶόν τε τὴν αὐτὴν εἶναι ἄμφω ἐν ἀνθρώπῳ, δεῖ λέγειν, ὡς ὅταν αἰσθητικὴ ἢ μόνον ψυχὴ, τὸ φθαρτὸν ἔχει· ὅταν δὲ μετὰ τοῦ αἰσθητικοῦ καὶ τὸ νοερόν, ὡς ἐν ἀνθρώπῳ, ἀφθαρτός ἐστίν. Εἰ γὰρ καὶ τὸ αἰσθητικὸν ἀφθαρσίαν οὐ δίδωσιν, ἀλλὰ τοῦ νοεροῦ τὸ ἀφθαρτὸν οὐκ ἀφαιρεῖ.

Ἐπι- ἰστέον, ὅτι τὰ εἶδη οὐκ εἰσὶν ἐν γένει ἢ εἶδει, ἀλλὰ τὰ σύνθετα· ὁ δ' ἄνθρωπος φθαρτός ἐστίν ὥσπερ τὰ ἄλλα ζῷα· ὅθεν ἢ κατὰ τὸ φθαρτὸν καὶ ἀφθαρτὸν διαφορά, ἣτις ἐστὶν ἐκ τῶν εἰδῶν, οὐ ποιεῖ τὸν ἄνθρωπον διαφέρειν | τῶν ἄλλων ζῷων κατὰ τὸ γένος· καὶ ὅτι, τῆς νοερᾶς ψυχῆς δυνάμει περιεχούσης καὶ ὅπερ ἢ αἰσθητικὴ ἔχει καὶ ἔτι πλεόν, δύναται ὁ λόγος τὸ τῆς αἰσθητικῆς δυνάμεως ἰδίᾳ θεωρεῖν ὥσπερ τι ἀτελές καὶ ὑλικόν· καὶ ἐπεὶ τοῦτο τῷ ἀνθρώπῳ καὶ τοῖς ἄλλοις ζῷοις κοινὸν εὕρισκει, ἐκ τούτου πλάττει τὸν λόγον τοῦ γένους ἐκεῖνος, ὥσπερ ἢ νοερά ψυχὴ τὴν αἰσθητικὴν ὑπερβάλλει ὥσπερ τι τέλειον λαμβάνει καὶ εἰδικόν, καὶ τούτου πλάττει τὴν διαφορὰν τοῦ ἀνθρώπου.

4. Ὅτι ἐν τῷ ἀνθρώπῳ οὐκ ἐστὶν ἄλλο εἶδος παρὰ τὴν νοεράν ψυχὴν· ἐνὸς γὰρ πράγματος ἐν ἐστὶ τὸ οὐσιῶδες εἶναι· τὸ δὲ οὐσιῶδες εἶδος τὸ οὐσιῶδες δίδωσιν εἶναι· ἐνὸς ἄρα πράγματος ἐν μόνον ἐστὶν οὐσιῶδες εἶδος. Ἡ δὲ ψυχὴ οὐσιῶδες εἶδος ἐστὶ τοῦ ἀνθρώπου· ἄρα, καὶ τὰ λοιπά. Εἰ δὲ παρὰ τὴν νοεράν ψυχὴν ἄλλο τι οὐσιῶδες εἶδος ἐν τῇ ὕλῃ προῦφεστίκει, δι' ἧς ἂν ἦν ἐνέργεια τὸ τῆς ψυχῆς ὑποκείμενον, εἶπετο ἂν τὴν ψυχὴν μὴ δίδόναι τὸ εἶναι ἀπλῶς, καὶ ἀκολούθως μηδὲ οὐσιῶδες εἶδος ὑπάρχειν, καὶ τῇ τῆς ψυχῆς παρουσίᾳ μὴ εἶναι ἀπλῶς γένεσιν, μήτε τῇ ταύτης ἀποχωρήσει φθορὰν ἀπλῶς, ἀλλὰ μόνον πη· ἃ προδήλως ψευδῆ εἰσιν. Ἄλλ' αὐτὴ μόνη ἐστὶν οὐσιῶδες ἐν ἀνθρώπῳ εἶδος, καὶ αὕτη, ὡς περιέχει τὴν αἰσθητικὴν καὶ θρεπτικὴν δυνάμει καὶ πάντα τὰ ὑποκάτω εἶδη, οὕτω καὶ ποιεῖ μόνη πᾶν ὅπερ τὰ ἀτελέστερα εἶδη ἐν τοῖς

ἄλλοις ποιεῖ, ὃ καὶ περὶ τῶν ἄλλων ἀληθές ἐστὶν εἰδῶν τῶν τελειότερων τῆ πρὸς τὰ ἀτελέστερα παραθέσει.

5. Ὅτι ἡ νοερά ψυχὴ προσήκοντι ταύτῃ σώματι ἐνοῦται, πρῶτον μὲν αἰσθήσεις ἔχοντι καὶ προσήκοντι αἰσθήσεως ὀργάνῳ· εἶτα καὶ ἀφῆς εὐ-
 5 φυέστερον ἔχοντι ὑπὲρ τὰ λοιπὰ ζῶα καὶ μαλακωτάτῳ πάντων σωμάτων, ἵνα καὶ μᾶλλον νοῆ· καὶ ἴσης κράσεως ὄντι, καὶ τὰς φυσικὰς ἀντιλήψεις, ἡγουν ὀπλίσεις ἢ σκεπάσματα οὐκ ἔχοντι εἰκῆ τῆ ἀντι πάντων ἔχειν τὴν
 10 συνοῦσαν ψυχὴν τὸν λόγον καὶ τὰς χεῖρας, οἷα εἶεν ἂν τῆ λόγῳ ἀρκοῦντα ὄργανα, δι' ὧν ἀπείρων ταῖς χερσὶ γινομένων ἀπειρα ἀποτελέσματα ὁ
 10 ἄνθρωπος ποιεῖν δύναται.

6. Ὅτι ἡ νοερά ψυχὴ ἐνοῦται τῷ σώματι, μηδεμιᾶς ἐπουσιώδους δια-
 θέσεως μεσιτεούσης. Τὸ γὰρ συμβεβηκὸς ὑστερόν ἐστι τῆς οὐσίης καὶ
 χρόνῳ καὶ λόγῳ, ὡς ἐν ἐβδόμῳ τῶν Μετὰ τὰ φυσικὰ· ἡ δὲ ψυχὴ
 οὐσιώδες εἶδος εἴρηται εἶναι· καὶ ὅτι τὸ ἐν ταῖς ἐνεργείαις πρῶτον, ἀπλῶς
 15 πρῶτον καὶ ἐν τῇ ὕλῃ νοεῖται· πρῶτον δὲ πασῶν ἐνεργειῶν τὸ εἶναι· τὸ
 δ' ἐνεργεῖα εἶναι διὰ τοῦ οὐσιώδους εἶδους ἐστίν· τοιοῦτον δὲ ἡ ψυχὴ ἐστίν.

f. 247 7. Ὅτι ἡ ψυχὴ οὐκ ἐνοῦται τῷ σώματι, μεσιτεύοντός τινος σώματος.
 Ὡς γὰρ ἐν δευτέρῳ Περὶ ψυχῆς λέγεται, οὐ δεῖ ζητεῖν εἰ ἐν ἐστὶν ἡ
 ψυχὴ καὶ τὸ σῶμα, ὡσπερ οὐδὲ ὁ κηρὸς καὶ τὸ σχῆμα, ἀλλὰ τὸ σχῆμα
 20 ἐνοῦται τῷ κηρῷ, οὐδενὸς σώματος μεσιτεύοντος· καὶ ἡ ψυχὴ ἄρα ὁμοίως,
 καὶ μάλιστα ὅτι οὐκ ὡς κινεῖν ἐνοῦται κατὰ Πλάτωνα, ἵνα διὰ τινων
 μέσων πλησιεστέρων τὸ φύσει διεστῶς κινή, ἀλλ' ὡς εἶδος ἐνοῦται, ὡς
 δέδεικται, ὃ ποιεῖ τὴν ὕλην ἀμέσως ἐντελέχεια εἶναι, κατ' οὐσίαν ἐντελέ-
 25 χεια ὄν, καὶ ὅθεν ἡ ἐνότης τοῦ ἐξ αὐτῶν ἀμφοτέρων συγκειμένου γίνεται.

Εἰ δὲ ἀφαιρεθέντος τοῦ πνεύματος ἐκλείπει ἡ τῆς ψυχῆς πρὸς τὸ
 σῶμα ἔνωσις, οὐκ ὅτι μέσον ἐστὶ, διὰ τοῦτο γίνεται οὕτως, ἀλλ' ὅτι ἀναι-
 30 ρεῖται ἡ διάθεσις, δι' ἧς διάκειται τὸ σῶμα πρὸς τὴν τοιαύτην ἔνωσιν·
 ἐστὶ μέντοι τὸ πνεῦμα μέσον ἐν τῷ κινεῖν, ὡσπερ πρῶτον ὄργανον τῆς
 κινήσεως.

30 Ὅτι τε, εἰ πλείστη διαφορὰ τῆς ψυχῆς πρὸς τὸ σῶμα, ἀλλ' οὐ διὰ
 τοῦτο χρεῖα μέσων, ὡσπερ εἰ μὴ ὡς εἶδος ἐνοῖτο τῷ σώματι· νῦν δὲ τῷ
 ἰδίῳ εἶναι ἀμέσως αὐτῷ ἐνοῦται, εἶδος αὐτοῦ οὔσα· ὡς καὶ ἕκαστον εἶδος,
 εἰ θεωροῖτο ὡς ἐντελέχεια, μεγίστην ἔχει πρὸς τὴν ὕλην διαφορὰν δυνάμει
 μόνον οὔσαν, ἀλλ' ἀμέσως ἐνοῦται.

35 8. Ὅτι ἡ ψυχὴ, ὅλη ἐν ἐκάστῳ μέρει τοῦ σώματος, καὶ ὅλη ἐν ὅλῳ.
 Τὸ γὰρ οὐσιώδες εἶδος, οἷόν ἐστιν ἡ ψυχὴ, οὐ μόνον τοῦ ὅλου ἐστὶ
 τελείωσις, ἀλλὰ καὶ ἐκάστου μέρους, οὐκ ὡσπερ ἡ σύνθεσις καὶ ἡ τάξις,
 εἶδος ὄν συμβεβηκὸς, τῷ ὅλῳ δίδωσι τὴν τελείωσιν καὶ τὸ εἶναι, οὐ τῶν

μερῶν ἐκάστω· ὅθεν τῆς ψυχῆς τοιαύτης οὔσης τῇ ἀποχωρήσει τό τε ὅλον ὁμωνύμως λέγεται ζῶον ἢ ἄνθρωπος, καὶ τὸ μέρος, ὅλον χεὶρ καὶ ὀφθαλμὸς ἢ σὰρξ καὶ ὀστοῦν· ἄλλως δέ, εἶχεν ἄν τι μέρος τοῦ σώματος τὸ ἴδιον ἔργον καὶ ἀποχωρησάσης.

Ἰστέον δὲ ὅτι, ὡς τὸ διαιρούμενον, τριπλῆ ἔστι καὶ ἡ διαίρεσις, οὕτω καὶ ἡ ὁλότης, τριπλῆ· ὅλον πρῶτον μὲν τὸ ὅλον, ὃ διαιρεῖται εἰς μέρη ποσά, ὡς γραμμὴ, ἢ σῶμα· δεύτερον, τὸ διαιρούμενον εἰς τὰ μέρη τοῦ λόγου, ἢ τῆς οὐσίας καὶ τοῦ εἶναι, ὡς τὸ ὀριστὸν εἰς τὰ μέρη τοῦ ὀρισμοῦ, καὶ τὸ σύνθετον εἰς τὴν ὅλην ἀναλύεται, καὶ τὸ εἶδος τρίτον, ὃ διαιρεῖται εἰς μέρη δυναμικὰ καὶ δυνάμεις τινάς. Ὁ πρῶτος τρόπος οὐχ ἀρμόζει τοῖς εἶδεσιν εἰ μὴ κατὰ συμβεβηκός, καὶ ἐκείνοις μόνοις τοῖς εἶδεσιν, ἅπερ ἀδιαφόρως ἔχει πρὸς τὸ κατὰ ποσὸν ὅλον καὶ τὰ τούτου μέρη, ὡσπερ ἡ λευκότης, ἔσον τὸ καθ' αὐτήν, | ἐπίσης ἔχει πρὸς τὸ εἶναι ἐν ὅλη τῇ ἐπιφανείᾳ καὶ ἐν τῷ μέρει αὐτῆς, καὶ διὰ τοῦτο τῆς ἐπιφανείας διαιρεθείσης, διαιρεῖται καὶ αὐτὴ κατὰ συμβεβηκός. Τὸ δὲ εἶδος ὃ ζητεῖ διαφορὰν ἐν τοῖς μέρεσιν, ὅλον ἔστιν ἡ ψυχὴ, καὶ μάλιστα τῶν τελείων ζῴων, οὐκ ἐπίσης ἔχει πρὸς τὸ ὅλον καὶ τὰ μέρη· ὅθεν οὐδὲ κατὰ συμβεβηκός διαιρεῖται, τῇ τῆς ποιότητος δηλονότι διαιρέσει. Οὐκ ἄρα ἡ ὁλότης αὐτὴ ἀπονέμεται τῇ ψυχῇ οὔτε καθ' αὐτήν, οὔτε κατὰ συμβεβηκός· αἱ δὲ λοιπαὶ ὁλότητες κυρίως καὶ καθ' αὐτὰ τοῖς εἶδεσιν ἀρμόττουσιν· ὥστε καὶ τῇ ψυχῇ ἐπισημαίνεσθαι μέντοι χρή, ὅτι ἡ λευκότης κατὰ μὲν τὴν ἐν ποσότητι ὁλότητα, ἣν ἔχει κατὰ συμβεβηκός, οὐκ ἔστιν ὅλη ἐν ἐκάστω τῆς ἐπιφανείας μέρει· τὸ δ' αὐτὸ καὶ περὶ τῆς κατὰ δυνάμιν ὁλότητος· μάλλον γὰρ δύναται κινεῖν ἢ ἐν τῇ ὅλῃ ἐπιφανείᾳ λευκότης τῆς ἐν τῷ μέρει· κατὰ δὲ τὴν ὁλότητα, τοῦ εἶδους καὶ τῆς οὐσίας ὅλη ἡ λευκότης ἐν ἐκάστω μέρει τῆς ἐπιφανείας ἐστίν. Ἐπεὶ δὲ ἡ ψυχὴ οὐκ ἔχει ποσὴν ὁλότητα οὔτε καθ' αὐτήν, οὔτε κατὰ συμβεβηκός, ἀρκεῖ λέγειν ὅλην αὐτὴν εἶναι ἐν ἐκάστω τοῦ σώματος μέρει τῇ ὁλότητι τῆς ἐν οὐσίᾳ τελειότητος, οὐ μὴν τῇ ὁλότητι τῆς δυνάμεως· οὐ γὰρ κατὰ πᾶν μέρος τῆς ἰδίας δυνάμεως ἐν ἐκάστω μέρει ἐστίν, ἀλλὰ κατὰ μὲν τὴν ὄψιν ἐν τῷ ὀφθαλμῷ, κατὰ δὲ τὴν ἀκοήν ἐν τοῖς ὠσίν, ὁμοίως καὶ περὶ τῶν ἄλλων. Παραβάλλεται τε ἡ ψυχὴ πρὸς μὲν τὸ ὅλον πρῶτως καὶ καθ' αὐτό, ὡς πρὸς ἴδιον καὶ ἀνάλογον τελειωτόν· πρὸς δὲ τὰ μέρη κατὰ δεύτερον λόγον, καθόσον ἔχει τάξιν πρὸς τὸ ὅλον.

LXXVII. — Περὶ τῶν τῆς ψυχῆς δυνάμεων καθόλου.

1. Ὅτι ἡ οὐσία τῆς ψυχῆς οὐκ ἔστιν ἡ δυνάμις αὐτῆς· πρῶτον μὲν ὅτι ἡ ἐνέργεια τῆς ψυχῆς οὐκ ἔστιν ἐν τῷ τῆς οὐσίας αὐτῆς γένει, ὥστε οὐδὲ ἡ δυνάμις ἢ τῆς ἐνεργείας ἀρχή· τοῦτο γὰρ μόνῳ τῷ Θεῷ προσήκει, οὐδ' ἡ ἐνέργεια καὶ ἡ δυνάμις ἢ αὐτὴ τῇ οὐσίᾳ αὐτοῦ· δεύτερον, ὅτι ὁ

ψυχὴν ἔχων, ἥτις ἐστὶν ἐντελέχεια, ὡς εἴρηται, οὐκ αἰεὶ ἐνεργεῖ κατὰ τὰς τῆς ζωῆς ἐνεργείας· ὅθεν καὶ ἐν τῷ ὀρισμῷ τῆς ψυχῆς λέγεται, ὅτι ἐστὶν ἐντελέχεια σώματος δυνάμει ζῶν ἔχοντος, ἥτις δυνάμις οὐ κεχώρισταί τῆς ψυχῆς. Εἰ τοίνυν ἡ οὐσία τῆς ψυχῆς οὐκ ἐστὶν ἡ ἐνέργεια αὐτῆς, οὐδὲ ἡ δυνάμις ἄρα.

Εἰ δὲ ἀντιτιθεῖται τις ἀπὸ τῆς ὕλης, ὅτι ἡ πρώτη ὕλη ἐστὶν ἡ δυνάμις αὐτῆς, πολλῷ ἄρα μᾶλλον ἢ ψυχῆ, τιμιωτέρα οὖσα, δεῖ λέγειν, ὡς ἡ ἐντελέχεια πρὸς ἣν ἐστὶ δυνάμει ἡ πρώτη ὕλη, τὸ οὐσιώδες ἐστὶν εἶδος, καὶ διὰ τοῦτο ἡ τῆς ὕλης δυνάμις | οὐκ ἐστὶν ἕτερον παρὰ τὴν οὐσίαν αὐτῆς. Ἡ δὲ ψυχὴ, οὐσιώδες εἶδος οὖσα καὶ ἐντελέχεια πρώτη, τέτακται πρὸς τὴν ἐφεξῆς ἐνέργειαν οὐ καθό ἐστὶν εἶδος, ἀλλ' ἐστὶν ἔσχατος τῆς γενέσεως ὅρος· ὅθεν τὸ εἶναι δυνάμει πρὸς ταύτην τὴν ἐνέργειαν ἢ ἐκείνην οὐ κατὰ τὴν αὐτῆς οὐσίαν ἔχει καθό ἐστὶν εἶδος, ἀλλὰ κατὰ τὴν αὐτῆς δυνάμιν· καὶ οὕτως αὐτὴ ἡ ψυχὴ, καθόσον τῇ ἑαυτῆς δυνάμει ὑπόκειται, λέγεται ἐντελέχεια πρώτη τεταγμένη πρὸς τὴν δευτέραν.

Ἔτι, εἰ ἀντιτιθεῖται τις ἀπὸ τοῦ ἐπουσιώδους εἶδους, ὅπερ αὐτὴ ἐστὶν ἡ δυνάμις αὐτοῦ, πολλῷ ἄρα μᾶλλον τὸ οὐσιώδες δεῖ λέγειν, ὅτι ἡ ἐνέργεια τοῦ συνθέτου ἐστὶν ὡσπερ καὶ τὸ εἶναι· τὸ δὲ σύνθετον διὰ τοῦ οὐσιώδους εἶδους ἔχει τὸ εἶναι τὸ οὐσιώδες· διὰ δὲ τῆς δυνάμεως τῆς ἐπομένης τῷ οὐσιώδει εἶδει ἐνεργεῖ· ὅθεν, ὡς τὸ ἐπουσιώδες ἐνεργητικὸν εἶδος ἔχει πρὸς τὸ οὐσιώδες εἶδος τοῦ ἐνεργοῦντος, οἶον ἢ θερμὴ πρὸς τὸ τοῦ πυρὸς εἶδος, οὕτως ἢ τῆς ψυχῆς δυνάμις πρὸς τὴν ψυχὴν.

Ἔτι, εἰ ἀντιτιθεῖται τις οὕτως, ὅτι συμβεβηκὸς ἔσται ἡ δυνάμις τῆς ψυχῆς, εἰ μὴ ἔστι ταῦτόν τῇ οὐσίᾳ τῆς ψυχῆς· πᾶν γὰρ ὃ μὴ ἐστὶν ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ πράγματος συμβεβηκὸς ἐστὶν, δεῖ λέγειν ὅτι, ὡς ἡ οὐσία καὶ τὸ συμβεβηκὸς ἀντιδιήρηνται τῷ καθ' αὐτὸ εἶναι καὶ τῷ ἐν ἄλλῳ, ἡγουν τῷ ἐν ὑποκειμένῳ εἶναι καὶ μὴ ἐν ὑποκειμένῳ εἶναι, οὐδὲν ἐστὶν αὐτῶν μεταξύ, καὶ οὕτως ἢ δυνάμις τῆς ψυχῆς, μὴ οὖσα τὸ εἶναι αὐτῆς, συμβεβηκὸς ἐστὶν· ὡς δὲ ἐστὶ τὸ συμβεβηκὸς ἐν τῶν καθόλου πέντε, ἐστὶ τι μεταξύ· τῇ μὲν γὰρ οὐσίᾳ ἀνήκει πᾶν τὸ οὐσιωδῶς ἐν τῷ πράγματι, οὐ μὴν πᾶν τὸ ἐκτὸς τῆς οὐσίας αὐτοῦ συμβεβηκὸς ἐστὶν, ἀλλ' ἐκεῖνο μόνον, ὅπερ οὐκ ἔχει αἷτιον τὰς οὐσιώδους τοῦ εἶδους ἀρχάς· ὅθεν δῆλον εἶναι τι μεταξύ οὐσίας καὶ συμβεβηκότητος, καὶ οὕτως αἱ τῆς ψυχῆς δυνάμεις λέγονται μέσαι ὡς ιδιότητες φυσικαὶ τῆς ψυχῆς.

Ἄλλ' οὐδ' εἰ ἀπλοῦν ἐστὶν ἡ ψυχὴ εἶδος, οὐ δύναται ὑποκειμένον εἶναι τῇ ιδιότητι· τοῦτο γὰρ ἀληθὲς περὶ τῆς θείας μόνης ἀπλότητος· ἢ δὲ ψυχὴ, εἰ καὶ μὴ σύγκειται ἐξ ὕλης καὶ εἶδους, ἔχει μέντοι δυνάμεως μεμιγμένον καὶ συμπεπλεγμένον.

2. Ὅτι δυνάμεις τῆς ψυχῆς εἰσι πλείους, ὡς ἐν τῷ δευτέρῳ περὶ ψυχῆς τίθησιν ὁ Φιλόσοφος· κατ' αὐτὸν δὲ καὶ ἐν τῷ δευτέρῳ περὶ οὐρα-

νοῦ, τὰ ἐν τοῖς οὐσι ἔσχατα οὐ δύνανται τελείου τυχεῖν ἀγαθοῦ, ἀλλά τινος ἀτελοῦς ὀλίγαις κινήσεσιν· τὰ δὲ ὑψηλότερα τελείου τυγχάνουσιν ἀγαθοῦ κινήσεσι πλείοσιν· | ἢ δὲ ἄκρα τελειότης, ἐν τοῖς ἄνευ τινὸς κινή- f. 248
σεως τὸ τέλειον ἀγαθὸν κεκτημένοις, ὡσπερ ἐπὶ τῆς ὑγείας ἔχει καὶ τῶν πρὸς αὐτὴν βοηθημάτων τοῖς διαφόρως αὐτοῖς ἀπολαύουσιν. Τούτοις 5 ὁμοίως τὰ μετὰ τὸν ἄνθρωπον, μερικῶν τυγχάνουσιν ἀγαθῶν, καὶ διὰ τοῦτο ὀλίγας ἔχουσιν ἐνεργείας, καὶ ὠρισμένας. Ὁ δὲ ἄνθρωπος τυγχάνει μὲν τῆς τελείας-μακαριότητος, ἀλλ' ἐν τῷ ἐσχάτῳ κατὰ φύσιν βαθμῶ τῶν ἀπολαυόντων αὐτῆς, καὶ διὰ τοῦτο πολλῶν καὶ διαφόρων δυνάμεων καὶ ἐνεργειῶν δεῖται αὐτῷ ἢ ψυχῇ· τῷ δ' ἀγγέλῳ ἐλάττων διαφορά δυνάμεων 10 προσίκει. Ἐν δὲ τῷ Θεῷ οὐκ ἔστι τις δύναμις ἢ ἐνέργεια παρὰ τὴν οὐσίαν αὐτοῦ.

Καὶ ἄλλως δέ, ἐν μεθορίῳ τῶν ἀσωμάτων καὶ σωματικῶν οὐσα ἢ ἀνθρωπίνη ψυχῇ, ἔχει συντρεχούσας αὐτῇ τὰς ἐκατέρων τῶν κτισμάτων δυνάμεις. 15

3. Ὅτι αἱ τῆς ψυχῆς δυνάμεις διακρίνονται ταῖς ἐνεργείαις καὶ τοῖς ἀντικειμένοις· ὡς γὰρ φησὶν ὁ Φιλόσοφος ἐν δευτέρῳ περὶ ψυχῆς, αἱ ἐν-τελέχεια καὶ ἐνέργειαί πρότεραί εἰσι τῶν δυνάμεων τῷ λόγῳ, καὶ ἔτι τούτων πρότερα τὰ ἀντικείμενα καὶ τὰ τέλη· τὰ δὲ ὕστερα διὰ τῶν προ- 20 τέρων διακρίνονται.

Ἰστέον γάρ, ὅτι ἢ ἐνέργεια, εἰ καὶ ὕστερα ἔστι τῆς δυνάμεως κατὰ τὸ εἶναι, πρότερα μὲντοι τῇ ἐπινοίᾳ καὶ τῷ λόγῳ, ὡσπερ καὶ τὸ τέλος τοῦ ποιούντος· τὸ δὲ ἀντικείμενον, εἰ καὶ ἔξωθεν ἔστιν, ἀλλ' ἔστιν ἀρχὴ ἢ τέλος τῆς ἐνεργείας· τῇ δ' ἀρχῇ καὶ τῷ τέλει ἀνάλογα γίνονται τὰ ἔξω 25 τοῦ πράγματος.

4. Ὅτι ἔστι τις τάξις ἐν ταῖς δυνάμεσι τῆς ψυχῆς. Ἐν γὰρ δευτέρῳ περὶ ψυχῆς σχήμασιν αἱ τῆς ψυχῆς παρεικάζονται δυνάμεις, ταῦτα δὲ τάξιν ἔχει πρὸς ἀλληλα· τριπλῆ δὲ τάξις ἐν ταύταις ἔστιν, ὧν αἱ μὲν δύο θεωροῦνται καθὼς μία ἐτέρας ἡρτῆται, ἢ δὲ λοιπῇ, κατὰ τὴν τῶν ἀντι-κειμένων τάξιν. Τὸ δὲ μίαν ἄλλης ἡρτῆσθαι διττόν ἔστιν· ἢ κατὰ τὴν 30 τῆς φύσεως τάξιν, ὡς τὰ τελειότερα πρότερα τῶν ἀτελεστέρων· ἢ κατὰ τὴν τοῦ χρόνου καὶ τῆς γενέσεως, ὡς ἐπὶ τὸ τέλειον ἀπὸ τοῦ ἀτελοῦς ἢ πρόδος γίνεται. Κατὰ μὲν οὖν τὴν μίαν τῶν δυνάμεων τάξιν, αἱ νοεραὶ δυνάμεις πρότεραι τῶν αἰσθητικῶν· ὄθεν καὶ ἰθύνουσι καὶ προστάσσουσιν. Καὶ αἱ αἰσθητικαὶ ὁμοίως τῶν θρεπτικῶν· τῇ δὲ τάξει τῆς γενέσεως καὶ 35 τοῦ χρόνου ἀνάπαλιν ἔχει, οἷον αἱ θρεπτικαὶ πρότεραι τῶν αἰσθητικῶν, καὶ πρὸς τὰς τούτων ἐνεργείας τὸ σῶμα προετοιμάζουσιν· ὡσαύτως καὶ αἱ αἰσθητικαὶ τῶν νοερῶν. Τῇ δὲ τρίτῃ τάξει τάττονται τινες τῶν αἰσθητικῶν πρὸς ἀλλας, ὡσπερ ἡ ὄψις, ἢ ἀκοή καὶ ἢ ὄσφρησις· καὶ γὰρ τὸ ὄρατὸν πρότερόν ἔστι φύσει· κοινὸν γὰρ καὶ τοῖς ὑψηλοτέροις καὶ τοῖς f. 249

ταπεινοτέρους σώμασιν. Ὁ δὲ ψόφος ἐν τῷ ἀέρι γίνεται ἀκουστός, ὃς ἐστὶ φύσει πρότερος τῆς μίξεως τῶν στοιχείων, ἢ ἢ ὄσφρησις ἔπεται.

5 β. Ὅτι οὐ πᾶσαι αἱ τῆς ψυχῆς δυνάμεις ὡς ἐν ὑποκειμένῳ εἰσὶ τῇ ψυχῇ· τὸ γὰρ αἰσθάνεσθαι οὐ τῆς ψυχῆς ἐστὶν ἴδιον, ἀλλὰ τοῦ συναμφο-
 6 τέρου, ὥστε καὶ ἡ αἰσθητικὴ δύναμις ὑποκείμενον ἔχει τὸ συναμφότερον. Ὡς ἐν ὑποκειμένῳ δὲ εἰσὶ τῇ ψυχῇ αἱ δυνάμεις, αἱ εἰσὶν ἀρχαὶ τῶν ἐνεργειῶν τῶν ἐπιτελουμένων ἄνευ ὀργάνων σωματικῶν. Οὐδὲν ἤττον μέντοι πᾶσαι τῆς ψυχῆς λέγονται εἶναι αἱ δυνάμεις, εἰ καὶ μὴ ὡς ὑποκειμένου, ἀλλ' ὡς ἀρχῆς· διὰ γὰρ τῆς ψυχῆς ἔχει τὸ συναμφότερον τὸ δύνασθαι
 10 καὶ ἐνεργεῖν διὰ τῶν τοιούτων ἐνεργειῶν.

Λέγεται δὲ ποτε ἡ ψυχὴ αἰσθάνεσθαι τινῶν ἄνευ σώματος, τουτέστι τῶν μὴ ὄντων ἐν σώματι, ἀλλὰ μόνον ἐν τῇ τῆς ψυχῆς ἀντιλήψει, ὥσπερ ὅταν αἰσθάνηται ἑαυτῆς λυπούμενης, ἢ χαιρούσης ἐπὶ τινὶ ἀκουσθέντι. Ἄλλὰ τὸ κυρίως αἰσθάνεσθαι τὸ οὐκ ἄνευ σώματος καὶ ὀργάνου σωματικοῦ
 15 ἐστὶν αἰσθάνεσθαι, οὐ τῆς ψυχῆς μόνον ὄν, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῆς ψυχῆς προῖδον δι' ὀργάνου σωματικοῦ.

6. Ὅτι αἱ ψυχικαὶ δυνάμεις ἐκ τῆς οὐσίας αὐτῆς προΐασιν ὡς ἀπ' αἰτίας, ἰδιότητες οὐσαι αὐτῆς· τὸ γὰρ ὑποκείμενον αἰτιὸν ἐστὶ τῶν ἰδίων συμβεβηκότων. Ὅτι δὲ ὑποκείμενον ἐστὶν ἡ ψυχὴ τῶν δυνάμεων
 20 αὐτῆς, δῆλον ἐκ τῶν εἰρημένων. Ἡ γὰρ αὐτὴ μόνη ἐστὶν ὑποκείμενον, ἅτε ἔχουσά τι τοῦ δυνάμει, ἢ τὸ σύνθετον, ὃ ἐστὶν ἐντελέχεια διὰ τῆς ψυχῆς· καὶ διὰ τοῦτο πᾶσαι εἴτε αὐτὴν μόνην ἔχουσιν ὑποκείμενον, εἴτε τὸ σύνθετον, ἐκ τῆς οὐσίας αὐτῆς προΐασιν ὡς ἐξ ἀρχῆς· τοῦ γὰρ συμβεβηκότος, ὡς εἴρηται, αἰτιον τὸ ὑποκείμενον καθόσον ἐστὶν ἐνεργεία, καὶ
 25 δέχεται τοῦτο καθόσον ἐστὶ δυνάμει. Ἔστι δὲ ἡ τῆς ψυχῆς οὐσία αἰτία αὐτῶν τῶν δυνάμεων ὡς τέλος καὶ ὡς ἀρχὴ ποιητικὴ· τινῶν δὲ καὶ ὥσπερ δεκτικὴ, ὥσπερ ἔχει πᾶν ὑποκείμενον αἰτιον τοῦ ἰδίου συμβεβηκότος.

Εἰ δὲ τὸ προΐεναι κίνησιν τινα δηλοῖ, ἢ δὲ ψυχὴ οὐ κινεῖται, ἀλλὰ ἢ ἐκ τοῦ ὑποκειμένου τῶν ἰδίων συμβεβηκότων πρόοδος οὐκ ἐστὶ κατὰ
 30 τινα μεταβολήν, ἀλλὰ κατὰ φυσικὴν ἀνάδοσιν ἐπομένην, ὥσπερ ἐξ ἐνὸς φύσει ἕτερον ἀνακύπτει, ὡς ἐκ τοῦ φωτὸς τὸ χρῶμα.

7. Ὅτι μία δύναμις τῆς ψυχῆς ἐξ ἄλλης πρόεισιν. Ἐν γὰρ τοῖς φυσικῇ
 f. 249^v τάξει ἀφ' ἐνὸς προΐουσιν, | ὡς τὸ πρῶτον αἰτιὸν ἐστὶ πάντων, οὕτω τὸ τῷ
 πρῶτῳ πλησιέστερον αἰτιὸν ἐστὶ τρόπον τινὰ τῶν πορρωτέρῳ· τάξεως δὲ
 35 οὐσης ἐν ταῖς δυνάμεσι τῆς ψυχῆς πολλαπλῆς, ὡς εἴρηται, μία δύναμις ἐξ ἄλλης πρόεισι μεσιτευούσης ἄλλης, καὶ οὕτως ἡ αἰσθησις φυσικῇ αἰτία ἐκ τοῦ νοῦ ἐστὶ τρόπον τινὰ, ἀτελής τις μέθεξις οὐσα τοῦ νοῦ· τῷ δὲ τρόπῳ τῆς δεκτικῆς ἀρχῆς ἢ ψυχῆς, καθὼς ἔχει δυνάμιν αἰσθητικὴν, ὡς ὑποκείμενον τι ὑλικόν ἐστὶ τῇ πρὸς τὸν νοῦν παραθέσει· καὶ ἀπλῶς αἱ
 40 ἀτελέστεραι τῶν δυνάμεων πρότεραι τῇ γενέσει, ὡς ἄνθρωπος πρότερον

γίνεται ζῷον, εἶτα ἄνθρωπος. Τῇ δὲ τελειότητι καὶ τῇ φυσικῇ τάξει πρό-
 τεραὶ εἰσὶν αἱ τελειότεραι ὡς τέλη καὶ ὡς ποιητικαὶ ἀρχαί· εἰσὶ μέντοι
 γε οὐδὲν ἦττον καὶ ἄμα, ὡσπερ ἡ δύναμις τῆς ψυχῆς, ἐκ τῆς οὐσίας αὐτῆς
 προϊούσα οὐ μεταβολῇ ἀλλὰ φυσικῇ ἀναλογίᾳ, ὡς εἴρηται, ἔστιν ἄμα τῇ
 ψυχῇ. Εἰ δὲ καὶ τὸ συμβεβηκὸς οὐ γίνεται ὑποκείμενον ἄλλου συμβεβη-
 κός καθ' αὐτό, οὐ κυρίως, ἀλλ' ἢ ἐν συμβεβηκός ἄλλου πρότερον ἐγγί-
 νεται τῷ ὑποκειμένῳ, ὡς ἡ ποσότης πρότερον ἐγγίνεται τῆς ποιότητος, τὸ
 προεγγινόμενον ὑποκείσθαι λέγεται τῷ λοιπῷ, ὡς ἡ ἐπιφάνεια ὑπόκειται
 τῷ χρώματι, ὅτι ἡ οὐσία, τοῦ ἐνός συμβεβηκός μεσιτευόντος ἦτοι τῆς
 ἐπιφανείας, δέχεται θάτερον. 10

Καὶ εἰ αἱ τῆς ψυχῆς δυνάμεις ἀντίκεινται ὡς τὸ τέλειον καὶ ἀτελές,
 ὡς τὰ τῶν ἀριθμῶν καὶ σχημάτων εἶδη, ἀλλ' ἡ ἀντίθεσις αὕτη οὐ κωλύει
 τὴν πρόοδον τοῦ ἐνός ἀπὸ τοῦ ἄλλου· ἀπὸ γὰρ τῶν τελείων τὰ ἀτελεῖ
 φύσει προΐασιν.

8. Ὅτι οὐ πᾶσαι αἱ δυνάμεις μένουσιν ἐν τῇ ψυχῇ χωρισθείσῃ· αἱ 15
 γὰρ δυνάμεις αἱ παραβαλλόμεναι πρὸς τὴν ψυχὴν ὡς ὑποκείμενον, ὡσπερ
 ὁ νοῦς καὶ ἡ βούλησις, μένουσι προδήλως, ἅτε παραβαλλόμεναι ὡς πρὸς
 ἀρχὴν· αἱ δὲ ἐν ὑποκειμένῳ οὔσαι τῷ συναμφοτέρῳ, ὡς αἱ τοῦ αἰσθητικοῦ
 καὶ θρεπτικοῦ πᾶσαι, οὐ μένουσιν· πῶς γὰρ μενεῖ τὸ συμβεβηκός, φθαρέν-
 τος τοῦ ὑποκειμένου; ἀλλὰ δυνάμει μόνον εἰσὶν ἐν τῇ ψυχῇ ὡς ἐν ἀρχῇ 20
 ἢ ὡς ῥίζῃ.

Ἡ δὲ λύπη καὶ ἡ χαρὰ λέγεται εἶναι ἐν τῇ χωρισθείσῃ ψυχῇ οὐ
 κατὰ τὴν αἰσθητικὴν ἔφεσιν, ἀλλὰ κατὰ τὴν νοεράν, ὡς ἐν τοῖς ἀγγέλοις·
 ὡσαύτως δὲ καὶ ἡ μνήμη, νοερώς, οὐχ ὡς ἔστι μέρος τῆς αἰσθητικῆς
 δυνάμεως. 25

LXXVIII. — Περὶ τῶν δυνάμεων εἰδικῶς, καὶ πρῶτον περὶ
 τῶν προοδοποιούντων εἰς τὸν νοῦν.

1. Ὅτι αἱ τῆς ψυχῆς δυνάμεις εἰς πέντε διακρίνονται γένη· φυτικόν,
 αἰσθητικόν, ἐφιέμενον, κατὰ τόπον κινητικόν, καὶ νοερόν, ὡς ἐν τρίτῳ 30
 περὶ ψυχῆς λέγεται.

Ἰστέον γάρ, ὅτι τὰ μὲν εἶδη τῶν ψυχῶν διακρίνονται καθὼς ἡ τῆς f. 250
 ψυχῆς ἐνέργεια διαφόρως ἐπιγίνεται τῇ ἐνεργείᾳ τῆς σωματικῆς φύσεως·
 ὅλη γὰρ ἡ σωματικὴ φύσις ὑπόκειται τῇ ψυχῇ καὶ παραβάλλεται πρὸς
 αὐτὴν ὡσπερ ὕλην πρὸς ὄργανον. Ἔστι τοίνυν ἐνέργειά τις τῆς ψυχῆς ἐπὶ 35
 τοσοῦτον ὑπερβαίνουσα τὴν σωματικὴν φύσιν, ὥστε μηδὲ δι' ὄργανου σω-
 ματικοῦ ἐνεργεῖν· καὶ αὕτη ἐστὶν ἡ τῆς λογικῆς φύσεως ἐνέργεια. Ἔστιν
 ὑπὸ ταύτην ἄλλη, γινομένη μὲν δι' ὄργανου σωματικοῦ, οὐ μὴν διὰ τινος

28 dans la marge inférieure de A: Περὶ τῶν προοδοποιούντων εἰς τὸν νοῦν